

Kants etik

Föreläsning 11

- Immanuel Kant (1724- 1804) är en av mest betydelsefulla moderna filosoferna

- Kant utvecklade inte bara en etik utan också teorier i metafysik, epistemologi, religionsfilosofi, estetik, politisk filosofi, m.m.

- Kant såg människan som en rationell och "fri"/autonom varelse
- Han menade att vi (till skillnad från icke-mänskliga djur) är kapabla att sätta oss över våra "djuriska" drifter och böjelser och låta våra handlingar styras i enlighet med *förnuftet*
- Att handla moraliskt är att handla rationellt/ i enlighet med förnuftet

3

- För Kant är det "högsta goda" inte lyckan utan *den goda viljan*
- Det är inte konsekvenserna av våra handlingar (dessa ligger ofta utanför vår kontroll) som spelar roll moraliskt utan istället motivet/ intentionen/"viljan" bakom handlingen
- För att handla moraliskt måste man handla utifrån ren *plikt känsla* (inte utifrån "böjelse")

4

- För att förstå Kants etiska teori så måste man göra en distinktion mellan två olika sorters "bör"— *hypotetiska* och *kategoriska imperativ*
- Ett hypotetiskt imperativ har följande form:

Om du vill uppnå ett visst mål så bör du göra X
- Ett sådant "bör" är hypotetiskt i den meningen att det är *beroende av att man har en viss önskan el. målsättning*

5

Exempel:

- Om du vill klara tentan så bör du läsa kurslitteraturen
- Om du vill bli bra på att spela piano så bör du öva
- Dessa "bör" har en bindande kraft som är beroende på din önskan eller målsättning
- Du kan undgå dessa bör genom att ge upp målsättningen ifråga

6

Det kategoriska imperativet

- Ett *kategoriskt* imperativ har istället följande form:

Du bör göra X (punkt slut)

- Ett sådant bör är *oberoende av önsningar eller målsättningar*
- Du kan *inte* undgå ett sådant bör genom att ge upp någon önskan eller målsättning

7

- Kants tanke är att *moraliska* skyldigheter grundar sig på ett kategoriskt imperativ

- Den bindande kraften hos moraliska bör är inte beroende på att man har vissa önsningar eller målsättningar

- Man kan inte undgå moraliska bör genom att ge upp någon önskan eller målsättning. Du är *förpliktigad att följa moralen oberoende av vad du har för önsningar eller böjelser*

8

- Hypotetiska imperativ är inte så svåra att förstå men hur kan ett kategoriskt imperativ vara möjligt?
- Hur kan man vara förpliktigad att handla på ett visst sätt oberoende av vad man har för mål?
- Kants svar är att precis som hypotetiska bör är möjliga för att vi har önsningar så är kategoriska bör möjliga eftersom vi har *förnuft*

9

- Alla moraliska bör härstammar från en enda princip som vi kan inse enbart genom förnuftet och som varje rationell person måste acceptera: "*Det kategoriska imperativet*"

- Det finns alltså bara *ett* kategoriskt imperativ, men det har *flera olika formuleringar*

- Andra moraliska plikter kan sedan *härledas* från detta enda kategoriska imperativ

10

- En formulering av det kategoriska imperativet lyder:

Handla endast efter den maxim som du kan vilja upphöja till allmän lag

- 'Maxim' = handlingsbeskrivning (Rachels: "regel")
- Du skall alltså endast handla efter de "regler" som du kan vilja att alla skulle följa i alla lägen

11

- När du skall avgöra om en viss handling är moraliskt acceptabel så skall du alltså fråga:

- Är denna handlingens "maxim" sådan att jag kan vilja att den blev "allmän lag"?
- Dvs. kan jag vilja att alla följde denna regel under alla omständigheter?

- Om ja, så är handlingen moraliskt ok
- Om nej, så är den moraliskt förbjuden

12

Konkret exempel:

- Anta att du behöver låna pengar. Du vet att ingen kommer att ge dig ett lån om du inte lovar att betala tillbaka. Men du vet också att du inte kommer att kunna betala tillbaka. Skulle det vara ok att avge ett falskt löfte?
- Maximen för denna handling är:
Närhelst man behöver ett lån så skall man lova att betala tillbaka även om man vet att man inte kan

13

- Nu skall du fråga: Kan jag vilja att denna maxim skulle bli allmän lag?
- Dvs. kan jag vilja att alla som behöver ett lån och som vet att de inte kommer att kunna betala tillbaka skall avge ett falskt löfte?
- Nej. Man kan inte rationellt vilja detta eftersom det skulle motverka sitt eget syfte. Om denna maxim blev allmän lag så skulle ingen tro på sådana löften och ingen skulle låna ut några pengar

14

- Att avge ett sådant falskt löfte skulle vara att handla enligt en maxim som man inte rationellt kan vilja att den skulle bli allmän lag
- Att (närhelst man behöver låna pengar och vet att man inte kan betala tillbaka) avge ett falskt löfte är alltså *inte moraliskt acceptabelt*. Det är moraliskt förbjudet, du bör *inte* göra det
- Kant ansåg att detta gäller *utan undantag*

15

- På samma sätt skall vi resonera om *att ljuga*. Att ljuga skulle vara att handla efter maximen: *det är ok att ljuga*
- Kan man vilja att denna maxim skulle bli allmän lag? Kan jag vilja att alla skall ljuga?
- Nej. Detta skulle också motverka sitt eget syfte. Om denna maxim blev allmän lag så skulle ingen tro på någon annan längre. Och det skulle bli meningslöst (och på sätt och vis omöjligt) att ljuga för att ingen tro på vad någon annan sa

16

- Kant ansåg att vara en moralisk person innebär att man låter sina handlingar styras av "allmänna lagar" – förnuftsregler som gäller utan undantag, under alla omständigheter
- Regeln mot att ljuga ansåg han alltså vara *absolut*. Man får *aldrig* ljuga, oavsett omständigheterna
- Även om det skulle ge upphov till goda konsekvenser om man ljög

17

"Fallet med den frågande mördaren":

- Anta att du vet att någon är ute efter att mörda Stina. Du råkar också veta var Stina gömmer sig någonstans
- Om mördaren nu frågar dig var Stina håller hus så skulle hon bli dödad om du berättade sanningen
- Skulle det vara fel att ljuga i denna situation?

18

- Man kan dock ifrågasätta Kants slutsats på *hans egna premisser*
- Maximen ”det är ok att ljuga” skulle man inte kunna vilja att det blev en allmän lag, men maximen ”det är ok att ljuga när jag därigenom skulle kunna rädda någons liv” kan man mycket väl vilja upphöja till allmän lag!
- Det kategoriska imperativet verkar alltså inte (i motsats till vad Kant själv trodde) förbjuda att man ljuger om man därigenom skulle kunna rädda någons liv

19

- Detta leder dock till ett allmänt problem för Kant: Hur vet man vilken den *relevanta* maximen för ens handling är?

Ex:

- Det är ok att ljuga.
- Det är ok att ljuga om det skulle få goda konsekvenser
- Det är ok att ljuga om det är måndag eftermiddag
- Det är ok att ljuga om man har röda strumpor
- Etc.

20

- Om du alltid skulle kunna hitta på en maxim som din handling faller under (dvs. om du kan hitta en beskrivning av din handling) som skulle kunna upphöjas till allmän lag så blir det kategoriska imperativet tandlöst
- För att rädda Kants teori så måste man hitta på några bra anvisningar för hur man kan formulera maximer för handlingar på ett korrekt sätt

21

- En annan formulering av det kategoriska imperativet (som Kant menade betyder samma sak som den förra) lyder:

Du skall aldrig behandla någon person bara som ett medel utan alltid också som ett mål i sig

- Tolkning: Du får aldrig använda en person bara som medel för ditt mål utan du måste också alltid se henne som en person med sina egna mål

22

- Ett exempel på att behandla andra enbart som medel skulle vara att man *manipulerar* dem för att uppnå sina egna syften
- Detta får man alltså *inte* göra enligt Kants etik oavsett hur goda dessa syften än må vara (oavsett om det skulle leda till bättre konsekvenser)
- Kom ihåg exemplet med det falska löftet. Att lova att betala tillbaka även om man vet att man inte kan skulle vara att manipulera andra för dina syften

23

- När du lovar att betala tillbaka fast att du vet att du inte kan—och personen lånar ut pengar till dig
- Då använder du personen som ett medel för mål som inte är den personens egna
- På så sätt respekterar du inte henne som en person med egna mål

24

- Det kategoriska imperativet förbjuder dock *inte* att man använder andra människor som medel (som t.ex. en arbetsgivare "använder" en anställd) så länge man inte använder dem *enbart* som medel
- Man får alltså använda andra som medel *så länge man också samtidigt respekterar dem som personer med sina egna mål*
- Man måste behandla dem med en sorts *respekt*; "människovärde"

25

- Av denna anledning är *paternalism* förkastligt enligt Kants teori
- Att respektera personer som förnuftiga varelser med sina egna mål, kapabla att fatta sina egna, "fria" beslut...
- ... innebär att det är fel att tvinga dem att göra något mot deras vilja—även om vi anser att det vore *bättre* för dem själva

26

- Kant ansåg att man inte heller får använda *sig själv* enbart som ett medel utan man måste alltid också se sig själv som ett "mål i sig"
- Av det skälet ansåg han att självmord är moraliskt förbjudet samt att man har en plikt att "odla sina talanger"
- Det är dock inte så lätt att förstå vad det innebär i praktiken att behandla personer (inklusive sig själv) som "mål i sig"

27

Kants retributivism

Att straffa någon i syfte att ...

- ... *avskräcka* andra från att begå brott var enligt Kant oacceptabelt för att det innebär att man använder den personen som ett medel
- ... *rehabilitera* är också oacceptabelt då det är paternalistiskt/manipulerande och kränker den personens autonomi

28

- Kant ansåg att det aldrig är rätt att straffa som ett *medel* till att *gynna* varken *samhället* eller *förövaren själv*
- Att respektera människor som "mål i sig" är att behandla dem som rationella, autonoma varelser som är ansvariga för sina egna handlingar
- Straff handlar därför bara om att *hålla folk ansvariga för sina handlingar*, att ge dem vad de *förtjänar*

29

- På denna grund vilar Kants *retributivism*: Att straff är rättfärdigat endast som *vedergällning*
- Det är alltså alltid rätt att straffa en föröware, att "ge igen"—och detta *oavsett vad det får för konsekvenser* (för personen eller för samhället)
- Kant ansåg också att straffet alltid måste vara i *proportion* till brottet

30

Fundera!

Jämför Kants retributivism med hur utilitarismen och kontraktsteorin ser på bestraffning

1. Vad tror ni dessa teorier säger om:

- Vedergällning
- Avskräckning
- Rehabilitering
- Kompensation

2. Vad anser ni vara det rimligaste rättfärdigandet av straff?

31